

Nr 32.

Ankom till riksdagens kansli den 24 oktober 1939 kl. 9 f. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag till särskilda arbetslöshetsåtgärder.

(1:a avd.)

I propositionen, nr 1, har Kungl. Maj:t (*Bil. 4*; punkt 1; sid. 33 och 34) föreslagit riksdagen att till särskilda arbetslöshetsåtgärder å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 under femte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 10,000,000 kronor.

Departementschefen har anfört följande:

Enligt preliminära uppgifter uppgick antalet hjälpsökande arbetslösa den 31 augusti 1939 till omkring 6,000. Detta innebär att ur sysselsättningssynpunkt läget på arbetsmarknaden under sistförflutna augusti var lika tillfredsställande som under augusti 1930. Den efter 31 augusti innevarande år följande utvecklingen har medfört betydande störningar på arbetsmarknaden. De militära inkallelserna hava sålunda inom åtskilliga områden, framför allt inom jordbruket, vållat en kännbar brist på arbetskraft. Å andra sidan hava vissa industrier på grund av otillräcklig tillgång på kvalificerad arbetskraft måst reducera sin verksamhet eller rent av helt nedlägga driften samt i följd därav nödgats i större eller mindre utsträckning permittera sina arbetare. Det är tyvärr att befara att störningar av antydd art skola inträda jämväl i fortsättningen ej blott såsom följd av åtgärder, som i vårt land vidtagits eller kunna komma att vidtagas för rikets försvar utan ock på grund av uppkommande rubbningar i det internationella handelsutbytet med därav följande svårigheter för våra export- och importindustrier. Inom byggnadsindustrien och transportväsendet torde likaledes sysselsättningssvårigheter kunna befaras uppstå. Statliga regleringsåtgärder kunna vidare i vissa fall medföra för den enskildes ekonomi synnerligen allvarliga konsekvenser.

Självfallet böra nu nämnda störningar i arbetsmarknaden i första hand övervinnas genom överflyttning av ledig arbetskraft till områden, där brist råder. Initiativ till åtgärder i detta syfte har redan tagits av Kungl. Maj:t och även i fortsättningen måste utvecklingen följas med stor uppmärksamhet. Då emellertid vissa anpassningssvårigheter torde komma att uppstå, lär åtminstone under de närmaste månaderna ett ökat behov av arbetslöshetshjälp kunna förväntas. Beträffande kortvariga arbetslöshetsfall torde hjälpbehovet kunna mötas med en ansvällning av kontantunderstödsverksamheten. Skulle en mera långvarig arbetslöshet uppträda, torde emellertid möjligheter böra stå till buds att igångsätta allmänna arbeten i större utsträckning än tidigare avsetts. I särskilt ömmande fall torde även ekonomiskt bistånd böra kunna lämnas personer, vilka fått sin näringsutövning väsentligen inskränkt genom av krisen framkallade ingripanden från det

allmännas sida. Svårigheten att nu överblicka omfattningen och karaktären av de stödbehov, som här möta, torde nödvändiggöra en betydande rörelsefrihet för Kungl. Maj:t att — allt efter lägets krav — anlita understödslinjen eller arbetslinjen. Hinder bör heller icke möta att i särskilda fall bevilja låneunderstöd.

För ändamålet torde lämpligen böra å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1939/40 anvisas ett reservationsanslag av 10,000,000 kronor.

Utskottet.

I propositionen erinras om det genom kriget inträdda starkt förändrade läget inom arbetsmarknaden med å ena sidan brist på arbetskraft, främst inom jordbruket, samt å andra sidan begynnande arbetslöshet inom vissa import- och exportindustrier. Till vad departementschefen sålunda anförde om krigssituationens antagliga inverkan på folkhushållning och näringsliv kan utskottet uttala sin anslutning. Särskilt starka kunna återverkningarna befaras bli inom byggnadsindustrien och motortransportväsendet ej endast på grund av dessa näringsgrenars på olika områden djupt ingripande betydelse utan ock på grund av det osedvanligt starka uppsving, varunder de båda arbetade intill omslaget vid krigsutbrottet.

Med största sannolikhet är — även om Sverige undgår att indragas i kriget — det att förutse omkastningar av en helt annan styrka än fredsårens konjunktursvängningar liksom ock behövligheten av statsåtgärder på olika områden av en helt annan räckvidd.

Vad nu närmast sysselsättningsproblemen beträffar måste, såsom departementschefen framhållit, uppkommande störningar framför allt övervinnas genom överflyttning av ledig arbetskraft till områden, där brist råder. Det får enligt utskottets mening antagas som sannolikt, att vissa befolkningslager, främst kroppsarbetarna, måste komma att utsättas för omflyttningar, som kunna bli rätt kännbara för försörjningsmöjligheterna. Förhoppningar må väl dock kunna hysas — och i detta avseende må åberopas erfarenheterna från åren 1914 och 1915 — att de erforderliga omflyttningarna olika orter och landsdelar men också olika sysselsättningsgrenar emellan skola kunna försiggå i stort sett frivilligt och utan alltför starka statsingrepp.

Bland de utvägar, som stå till buds för att motverka de i en ökad utsträckning antagliga störningarna på arbetsmarknaden, märkes främst den offentliga arbetsförmedlingen. En svaghet, som för närvarande allmänt erkännes vidlåda denna, är förmedlingsanstalternas lokala inriktning. Av rationaliseringsutredningen har i dess betänkande (1939: 13) erinrats om dessa anstalters för övrigt ganska naturliga strävan att söka bevara arbetstillfällena åt anstaltsområdet. Härigenom kommer emellertid för andra landsdelar endast att återstå de mindre eftersökta platserna. Dessa missförhållanden framträda särskilt då det gäller att åstadkomma överflyttning av arbetskraft från områden, hårt drabbade av arbetslöshet. Till undanröjande av dessa och andra svagheter i det nu av landstingen i samarbete med socialstyrelsen organiserade anstaltsnätet har ifrågasatts en utbyggnad av detta, så att större rörlighet och effektivitet kan ernås i förmedlingsarbetet. Utskottet vill för egen del understryka detta spörsmåls betydelse. Detta gäller ej minst

i fråga om jordbruks- och skogsnäringarnas stora behov av arbetskraft. Genom en utöver det lokala området utsträckt arbetsförmedling har redan nu exempelvis skogsarbetare i nedre Norrland blivit i tillfälle att under sommar-månaderna, då arbetet i skogarna ligger nere, lämna jordbrukare i Mellan-sverige ett inom jordbruket då starkt behövt säsongbiträde.

En annan samhällelig åtgärd, som på sista tiden tillgripits för att befrämja rörligheten på arbetsmarknaden, är utbetalningen av statliga resebidrag. Med utsträckning av tidigare mera restriktiva bestämmelser har 1939 års lagtima riksdag lämnat ett medgivande, innebärande i huvudsak att hela kostnaden för arbetsökandes resor kan få bestridas av statsmedel ävensom att under vissa förutsättningar statsbidrag kan få utgå även till resekostnader för den arbetsökandes familjemedlemmar och till kostnader för flyttning av familjens bohag. Medgivandet gäller enligt den utformning det erhållit i Kungl. Maj:ts beslut av den 11 augusti 1939 endast tills vidare intill den 1 juli 1940 och har allenast tillämpning, när fråga är om överflyttning av arbetskraft från områden med kvardröjande arbetslöshet. Enligt vad utskottet inhämtat har statens arbetsmarknadskommission, som nyligen tillsatts av Kungl. Maj:t med uppgift bland annat att föreslå de åtgärder, som skulle kunna underlätta en nödvändig utjämning på arbetsmarknaden, i framställning av den 11 oktober 1939 med hänsyn till det aktuella läget på arbetsmarknaden föreslagit, att dessa bestämmelser måtte få utsträckas till att avse jämväl andra områden än de i riksdagens skrivelse avsedda. Utskottet tillstyrker att ifrågavarande utsträckta flyttningshjälp må — under iakttagande av all den kontroll, som kan påkallas för att förebygga missbruk — lämnas även beträffande områden, inom vilka på grund av krigssituationen kan komma att inträda arbetslöshet. I första hand läres väl här antydda stödåtgärder få inriktas på icke familjeförsörjare, i all synnerhet i de fall, då utkomstmöjligheterna på den nya orten te sig som mera tillfälliga eller överhuvud mera ovissa.

Särskild uppmärksamhet förtjänar också den inverkan de nu starkt force-rade statsbeställningarna ha på arbetsmarknaden. Vad utskottet tidigare i utlåtande nr 16 uttalat om behovet av organiserat samarbete mellan upp-handlingsmyndigheterna, bör i möjligaste mån beaktas även i vad gäller sysselsättningssynpunkterna.

Vad nu förevarande anslag beträffar har departementschefen framhållit, hurusom svårigheten att överblicka omfattningen och karaktären av stöd-behoven påkallade rätt stor frihet för Kungl. Maj:t att anlita olika vägar. Utskottet har ansett sig kunna godtaga denna uppfattning, och utskottet vill tillstyrka att det äskade anslagsbeloppet, 10,000,000 kronor, av riksdagen beviljas. Utskottet har då utgått ifrån att vid anslagets disposition skall iakttagas all den försiktighet som påkallas av hithörande spörsmåls oklara läge och behövligheten av deras ytterligare utredning samt i avvaktan också på att nästkommande års lagtima riksdag må bli i tillfälle närmare pröva anslagsgrunderna.

Med tillstyrkande alltså av Kungl. Maj:ts förslag hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Särskilda arbetslöshetsåtgärder* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 under femte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 10,000,000 kronor.

Stockholm den 25 oktober 1939.

På första särskilda utskottets vägnar:

ANDERS RÅSTOCK.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Gränebo*, *Domö*, *Bårg* i Katrineholm, *Nilsson* i Malmö, *Eriksson* i Ljusdal, *Gustafsson* i Benestad, *Nilsson* i Landeryd, *Berling*, *Sjödahl*, *Andersson* i Fältenborg, *Svedberg* och *Öman*; samt

från andra kammaren: herrar *Råstock*, *Eriksson* i Stockholm, *Bagge*, *Olsson* i Gävle, *Andersson* i Falkenberg, *Ericson* i Boxholm, *Carlström* i Södergården, *Bergström* i Hälsingborg, *Lundberg*, *Gustavson* i Västerås, *Hansson* i Rubbestad och *Andersson* i Södergård.

Reservation

av herrar *Domö*, *Nilsson* i Landeryd, *Öman*, *Bagge* och *Lundberg*, vilka ansett att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

I propositionen — — — krigsutbrottet.

Med största — — — räckvidd.

I förevarande läge och så länge de av kriget föranledda svårigheterna bestå, måste alla krafter anspännas för att hålla den nationella produktionen uppe eller möjliggöra de snabba produktionsomläggningar, som tidsläget motiverar. Detta har avseende ej blott på den verksamhet, som har sammanhang med stärkandet av vår militära försvarsberedskap, utan även och i lika hög grad på den ekonomiska försvarsberedskapen, främst livsmedelsproduktionens upprätthållande och utförandet av för vår bränsleförsörjning nödvändiga skogsarbeten. Behovet av en rationell arbetslöshetspolitik blir desto mer trängande, ju större den del av arbetskraften är som till följd av inkallelser frånryckes produktionen; alldeles särskilt måste detta gälla om de trakter, där inkallelserna åtminstone tidvis bli större än i andra delar av lan-

det. De arbetslöshetspolitiska åtgärderna måste därför i nuvarande läge ofrånkomligen anpassas efter och insättas som led i landets försörjningspolitik.

I den mån kriget drager ut på tiden och våra statsfinanser såsom en följd därav komma att ansträngas, vilket i sin tur måste leda till inskränkningar i den statliga socialpolitiken överhuvud taget, måste man i tid beakta svårigheterna att under krigskrisen i full utsträckning följa bittillsvarande principer för hjälppolitiken. Utskottet vill därför redan nu framhålla vikten av att sådana hjälpåtgärder, som med hänsyn till materielpisernas stegring eller av andra skäl måste bli för det allmänna kostsamma, icke tillgripas, så länge andra möjligheter att i nöjaktig utsträckning tillgodose de arbetslösa hjälpbehov stå till huds.

Det viktigaste ledet i krigssituationens arbetslöshetspolitik måste vara att åstadkomma överflyttning av ledig arbetskraft från områden, där brist råder. Endast genom att göra arbetskraften rörlig kan hjälppolitiken rationellt inordnas i de samhällliga ansträngningarna att trygga folkhushållningen. Av stor vikt synes härvid exempelvis vara, att den inom motorindustrien nu lediggjorda arbetskraften för tillfället så långt som möjligt tages i anspråk för de arbeten, som krigsberedskapen kräver; enahanda synes ock gälla om skogsförädlingsindustriens eventuellt lediggjorda arbetskraft och bränsleförsörjningen. Särskilt med tanke på jord- och skogsbruket kräver läget, att gällande bestämmelser om anvisande av lämpligt arbete tills vidare ej givas alltför restriktiv tolkning.

Ett annat viktigt led i den aktuella arbetslöshetspolitiken är en intensivisering av arbetsförmedlingens verksamhet. En svaghet — — — förmedlingsarbetet. Sedermera ha såväl sakkunniga angående arbetsmarknadens krigsberedskap som den nyligen tillsatta arbetsmarknadskommissionen förberett åtgärder, åsyftande bl. a. att övervinna den svaghet hos arbetsförmedlingen, som sammanhänger med dess lokala begränsning. Utskottet vill för egen del understryka detta spörsmåls betydelse. Enligt utskottets mening behöves dels en starkare central ledning, dels ett vidsträcktare utbyggande av arbetsförmedlingens lokalnät i kommunerna, dels en bättre kontakt mellan arbetsförmedlingens centrala ledning och näringslivet. En effektiviserad arbetsförmedling är icke minst av betydelse i fråga om jordbruks- och skogsnäringarnas stora behov av arbetskraft. Genom en utöver det lokala området utsträckt arbetsförmedling ha redan nu exempelvis skogsarbetare i nedre Norrland blivit i tillfälle att under sommarmånaderna, då arbetet i skogarna ligger nere, lämna jordbrukare i Mellansverige en inom jordbruket då starkt behövlig arbetshjälp. Ävenså synes överflyttningen förliden sommar av arbetslösa från de utsatta områdena i Norrland till det sydligare Sverige ha givit i stort sett gynnsamma resultat.

En annan — — — ovissa.

Särskild uppmärksamhet — — — sysselsättningssynpunkterna.

Enligt departementschefens uttalande till statsrådsprotokollet bör hinder icke möta att såsom ett led i arbetslöshetspolitiken i särskilda fall även be-

vilja låneunderstöd. Utskottet vill erinra därom, att riksdagen förut uttalat sig för en inskränkning av den form av arbetslöshetspolitik, som avsett lån och subventioner till främjande av enskild företagsamhet. Med hänsyn till angelägenheten av att i dessa tider beakta alla utvägar att vidmakthålla för samhället betydelsefull produktion vill utskottet icke motsätta sig det av Kungl. Maj:t begärda bemyndigandet att i särskilda fall få utlämna lån, helst om dylika utlämnas till produktionsföreningar såsom en hjälp till självhjälp åt företag, förankrade i ett vidsträckt ortsintresse. I betraktande av de osäkra förhållandena under en kris, synnerligast om denna blir långvarig, och av andra, principiella skäl vill utskottet likväl understryka nödvändigheten av att Kungl. Maj:t måtte iakttaga största varsamhet vid handhavandet av denna rätt.

I fråga om anslagsbehovet har Kungl. Maj:t ansett ett tilläggsanslag till riksstaten för budgetåret 1939/40 å 10 miljoner kronor behövt. Utskottet vill erinra om förekomsten av jämförelsevis stora reservationer å redan av riksdagen beviljade medel. Med hänsyn härtill och under förutsättning att störningarna på arbetsmarknaden icke förvärras, borde utsikter finnas att icke hela det av Kungl. Maj:t äskade beloppet kan behöva tagas i anspråk. Emellertid vill utskottet på grund av lägets ovissa karaktär och nödvändigheten att sörja för de oförskyllt arbetslösa ej motsätta sig att hela det begärda anslaget ställes till Kungl. Maj:ts förfogande för mötande av förefallande behov.

Utskottet har då utgått ifrån — — — anslagsgrunderna. Utskottet vill härvid understryka kravet, att vår vittgrenade och söndersplittrade arbetslöshetspolitik gives en enhetligare karaktär. Utskottet har härvid i åtanke ej blott förevarande proposition utan även det utkast till krisarbetslag, som utarbetats inom kansliet för de sakkunniga angående arbetsmarknadens försvarsberedskap och som till följd av de föreslagna nya understödsformerna indirekt även kan beröra arbetslöshetspolitiken. Ju flera former som arbetslöshetspolitiken får, desto starkare motiverat blir kravet på ett enhetligt centralorgan och ett rationellt samordnande av de olika hjälpformerna.

Med hänvisning till ovan anförda riktlinjer och önskemål samt med tillstyrkande av det av Kungl. Maj:t äskade anslagsbeloppet hemställer utskottet

att riksdagen — — — kronor.